

'Inlevingsvermogen'

'Sluiten en onderhouden van vriendschappen'

Inhoudsopgave

Toelichting bij deze handelingssuggestie	2
Aanpak	2
<i>Leerdoelen</i>	2
<i>Pedagogische interventies</i>	3
<i>Randvoorwaarden</i>	4
<i>Suggesties voor aanpak</i>	5
<i>Verwijzing naar spellen/prentenboeken</i>	8
Achtergrondinformatie	10
Bronnen	10

Door te klikken op een regel in de inhoudsopgave, ga je direct naar de bijbehorende tekst;
Als je in de tekst klikt op een blauw pijltje ga je terug naar de inhoudsopgave.

Toelichting bij deze handelingssuggestie

Leerkrachtvragenlijst Inlevingsvermogen

1. Luistert met aandacht naar wat anderen zeggen of vertellen.
2. Toont belangstelling voor wat andere kinderen zeggen of doen.
3. Zegt aardige dingen tegen medeleerlingen.
4. Gedraagt zich behulpzaam.

Leerlingvragenlijst Inleven in de ander

1. Ik doe aardig tegen een ander.

Onder **inlevingsvermogen** wordt het volgende verstaan: *Inlevingsvermogen is de vaardigheid het eigen gedrag af te stemmen op de gedachten en gevoelens van een ander.*

Onder **sluiten en onderhouden van vriendschappen** wordt het volgende verstaan: *Vriendschap tussen kinderen is een min of meer exclusieve wederkerige relatie tussen meerdere kinderen. Vrienden zijn elkaar trouw, vertrouwen elkaar en houden rekening met elkaar. Je deelt elkaars geheimen niet zonder toestemming. Dit geeft een mate van exclusiviteit. Vriendschappen kunnen opbloeien, verdiepen, maar ook uitdoven. Tot vriendschap kun je iemand niet dwingen, bij afwijzing moet degene die afgewezen wordt dit accepteren en op zoek gaan naar een andere vriend(in).*

Aanpak

Leerdoelen

Bedenk vooraf: *Welk doel/welke doelen wil ik bereiken door te handelen?*

Preventief en curatief

De leerlijn met doelen uit deze handelingssuggestie kun je zowel preventief als curatief gebruiken. Wanneer je er preventief mee aan de slag wilt, kijk je welke doelen passen bij de leeftijd van de leerlingen in je groep. Je werkt gericht aan de doelen met passende activiteiten, net als je bij de cognitieve vakken doet. Daarnaast is het ook goed mogelijk om curatief met de leerlijn aan de slag te gaan wanneer je hebt gemerkt dat (een deel van) je groep uitvalt op het gebied van inlevingsvermogen en het sluiten en onderhouden van vriendschappen.

Doel kiezen

Onderstaande leerlijn laat zien welke doelen bij welke ontwikkelingsleeftijd passen. Kies uit deze leerlijn een passend doel waar je met de groep of een individuele leerling aan wilt werken. Kijk daarbij naar wat de groep of leerling al wel beheerst en welk doel dus een passende volgende stap is.

Kijk daarnaast ook in het ZIEN! profiel naar waar de leerling/groep al goed in is. Dit kan gebruikt worden als compenserende factor(en): Welke doelen waar je aan zou kunnen werken, doen het meest een beroep op vaardigheden die een groep/leerling al meer laat zien? Daar kun je vaak het beste starten, omdat de kans op succes het grootst is als een leerling al aspecten beheerst.

<4 jaar	4-6 jaar	6-8 jaar	8-10 jaar	10-12 jaar
<ul style="list-style-type: none">Herkent emoties bij de ander	<ul style="list-style-type: none">Toont belangstelling voor de ander(en)	<ul style="list-style-type: none">Geeft een compliment over iets dat iemand goed kan	<ul style="list-style-type: none">Weet wat hij moet doen als je een geheim verklapt	<ul style="list-style-type: none">Merkt het wanneer een ander zich gekwetst voeltOnderkent gevoelens van jaloezie

Door te klikken op een doel, ga je direct naar de aanpak die daarbij aansluit.

Aanpak

Denk eerst na over de volgende punten en baseer je aanpak op de antwoorden.

- Wil ik klassikaal of individueel aan deze ontwikkeltaak werken?
- Zie je het gedrag al wel in uitnodigende situaties? Oefen dan in niet-uitnodigende situaties. Zie je het gedrag nog vrijwel niet? Oefen dan in eerste instantie zoveel mogelijk in uitnodigende situaties.
- Denk bij je aanpak ook na over verschillen tussen jongens en meisjes. Jongens zijn meer lichamelijk ingesteld en meisjes meer verbaal. Jongens uiten hun emoties meer fysiek (duwen, stoeien). Ze hebben letterlijk en figuurlijk behoefte aan ruimte.

Pedagogische interventies

Bedenk bij bovenstaande doelen: *Wat vraagt dit van mij als leerkracht?*

Inlevingsvermogen voor deze groep is laag. Het kan zijn dat kinderen deze vaardigheid echt niet hebben, maar het kan ook zijn dat een groep zo met elkaar omgaat dat je het niet ziet. Vraag je bij dit laatste af wat jouw leerkracht gedrag is. Maak je kinderen bewust van de effecten van hun gedrag op de gevoelens en het gedrag van anderen? In hoeverre laat je inlevingsvermogen zelf zien?

Er zijn vijf pedagogische vaardigheden die je als leerkracht kunt inzetten om problemen te voorkomen en aan te pakken. Dit zijn:

- Leiding geven en grenzen stellen
- **Monitoring: balanceren tussen ruimte nemen en ruimte geven**
- Positieve betrokkenheid tonen
- Positieve bekrachtiging geven
- Leren problemen oplossen

Voor leerlingen met laag inlevingsvermogen kun je werken aan de volgende vaardigheid bij het sluiten en onderhouden van vriendschappen.

Monitoring: geef een leerling ruimte om inlevingsvermogen te laten zien bij het zoeken en houden van aansluiting bij een groep. Wacht af of een leerling interesse toont en/of rekening houdt met de gevoelens van een ander. Houd als leerkracht overzicht. Wanneer je ziet dat een leerling weinig interesse toont in andere leerlingen, kun je ruimte nemen door hem bewust te maken van de medeleerlingen. Dit kun je doen door hem bijvoorbeeld uit te nodigen om interesse te tonen in het werk van andere kinderen. Door deze manier van werken consequent toe te passen bij leerlingen die weinig inlevingsvermogen laten zien, zullen de leerlingen jouw hulp steeds minder nodig hebben en kun je weer meer ruimte geven.

Randvoorwaarden

Bedenk: *Welke zaken moeten op orde zijn, voordat ik aan een doel kan werken?*

Voordat er een proces plaats kan vinden, zijn er eisen waaraan voldaan moet worden. Zo zijn welbevinden en betrokkenheid vaak voorwaardelijk voordat aan de ZIEN! dimensies gewerkt kan worden. Hoe staat het hiermee in jouw klas?

Welke zaken moeten bij de leerlingen op orde zijn, waar je niet zonder kunt omdat een nieuwe aanpak anders niet werkt? Denk aan de behoeftenpiramide van Maslow: zijn de lichamelijke behoeften vervuld, en voelen kinderen zich veilig en zeker in de klas? Pas daarna kan aan de behoefte voor sociaal contact voldaan worden.

Zorg ook dat het klassenmanagement op orde is: kies een klasindeling die past bij de werkvormen die je toepast en die aansluit bij de vaardigheden van de leerlingen. Zorg voor duidelijke regels en hanteer ze consequent. Zorg voor activiteiten die uitdagen/in de zone van naaste ontwikkeling zitten en tegelijk ook haalbaar zijn.

Suggesties voor aanpak

Bedenk bij het kiezen van een suggestie: *Welke aanpak past bij het doel dat ik gekozen heb?*

Bij elke suggestie staat voor welke ontwikkelingsleeftijd de activiteit geschikt is, maar vaak kan het met kleine aanpassingen ook bij oudere/jongere kinderen toegepast worden. De activiteiten zijn vaak klassikaal, maar kunnen individueel gemaakt worden door als leerkracht die ene leerling in de gaten te houden en extra te stimuleren. Denk bij elke activiteit na over wat deze van jou vraagt wat betreft pedagogische interventies.

In het algemeen bij inlevingsvermogen

- Het attenderen op de ander
- Stimuleren om anderen uit te laten praten, aan te kijken en te luisteren
- Werken aan het herkennen van emoties (met behulp van materialen)

Herkent emoties bij de ander (<4 jaar) – de vier b's

Kleuters moeten leren om emoties te herkennen bij zichzelf en anderen. Bij kleuters gaat het om vier basisemoties: *blij, bedroefd, boos en bang (de vier b's)*. Deze horen bij bepaalde situaties en het is belangrijk dat kleuters deze koppeling leren herkennen. Het gebruik van plaatjes met de emoties, die je op internet kan vinden en afdrucken, is hierbij heel handig.

Om kinderen de emoties te leren:

1. Benoem welke emotie er bij welk plaatje hoort. Geef er een situatieschets bij. Doe het zelf voor en laat zien hoe de emotie eruit ziet.
2. Lees een prentenboek voor of bekijk een filmpje. Kopieer bijvoorbeeld een situatie uit een prentenboek en laat de kinderen het in de poppenhoek naspelen.
3. Ook kun je iedere dag/week een emotie; hang een emotieplaat voor in de klas en benoem of schets situaties waar deze emotie in voor komt.

Herkent emoties bij de ander (<4 jaar) – emotiekaartjes

Nadat de kinderen de emoties geleerd hebben, kun je er verder mee oefenen:

- Laat alle kinderen een emotie tonen en controleer of ze het goed hebben gedaan.
- Maak met de klas een lange trein (polonaise). Wanneer de conducteur, die achterin de trein loopt, fluit, stopt de machinist (deze loopt voorop). De conducteur roept: "we zijn in het land verdrietig aangekomen". Onmiddellijk wordt iedereen in de trein heel verdrietig en rijdt de trein weer verder, tot de conducteur weer fluit, enz.
- Geef elk kind een spiegel en laat hen gezichten trekken.
- Laat een kind een emotie uitbeelden met het gezicht, de rest van de groep moet raden welke emotie er uitgebeeld wordt.

Toont belangstelling voor de ander(en) (4-6 jaar) – Kleine presentatie

Het tonen van belangstelling voor de ander kan klassikaal geoefend worden door de aandacht van de klas te richten op een leerling. Tijdens reguliere lessen kan regelmatig aan leerlingen worden gevraagd om voor te doen hoe zij een opdracht hebben uitgevoerd of om een terugkoppeling op de opdracht te geven. Dit kan plaatsvinden tijdens een les waarin werkjes moeten worden gemaakt, maar ook bijvoorbeeld tijdens een gymles:

- Leg het spel dat in de les gedaan wordt, stil of zorg dat er na het spel een moment is dat iedereen kan opletten.
- Introduceer een leerling die een onderdeel van het spel voor mag doen en moedig de rest van de klas aan om goed op te letten.
- Zorg ervoor dat de klas tijdens deze korte presentatie rustig is en gericht is op de presenterende leerling. Op die manier is er aandacht voor de leerling en wordt er belangstelling getoond.
- Leer de leerlingen een doorvraag te stellen na een presentatie of een persoonlijk verhaal. Wat kun je nu vragen / wat kunnen we nu vragen?
- Laat oefenen in tweetallen: het ene kind laat iets zien en vertelt er wat bij. De ander luistert en stelt vragen.

Je kunt bevorderen dat ze echt goed moeten luisteren door de luisteraar vervolgens aan een ander kind te laten vertellen wat hij heeft gehoord of gezien.

Geeft een compliment over iets dat iemand goed kan (6-8 jaar) – complimentenkaartjes

Een complimentje geven is leuk, maar voor sommige kinderen ook heel lastig. Hierbij heb je als leerkracht een voorbeeldrol. Door zelf veel complimentjes te geven kun je de leerlingen stimuleren om dit ook te doen. Een leuke manier van complimenten geven is het uitdelen van complimentenkaartjes. Leuk om zelf te doen, maar vooral ook heel leuk om het de leerlingen te laten doen. Hier volgen een aantal suggesties over hoe je het aan kunt pakken:

- Je kunt een leerling zelf een andere leerling een compliment laten geven;
- Je kunt er ook voor kiezen om zelf iemand uit te kiezen die een compliment krijgt;
- Je kunt de opdracht geven om aan elkaar een compliment te geven over waar je goed in bent tijdens een samenwerkopdracht. Geef de opdracht vooraf zodat de groepsleden al vast tijdens het samenwerken, kunnen nadenken over waar de anderen goed in zijn.
- Plak een wit a4'tje op ieders rug. Loop door het lokaal heen en schrijf bij iedereen die je tegenkomt iets positiefs op het papier.

Voorafgaand hieraan kun je het volgende met kinderen bespreken:

- Geef de kinderen voorbeelden van hoe je een compliment kunt geven: 'dank je wel dat je me geholpen hebt', 'dat was aardig van je'.

- Vind je het nog lastig om een compliment in woorden te geven, dan kun je dat ook doen met een gebaar (non-verbaal). Bijvoorbeeld een high-five geven of een duim opsteken.
- Laat kinderen kennismaken met verschillende soorten complimenten: over het uiterlijk, wat je kan, wat je hebt en hoe je bent (bijvoorbeeld behulpzaam)

Zie <http://www.klassenkracht.nl/wp-content/uploads/2014/09/complimenten-leren-geven2.docx> voor meer tips.

Geeft een compliment over iets dat iemand goed kan (6-8 jaar) – complimenten geven in groepjes

Deze opdracht kan plaatsvinden tijdens een les waarbij in groepjes wordt gewerkt.

- Vertel de leerlingen aan het begin van de les dat ze na de les complimenten gaan geven aan iedereen in het groepje waar ze in werken. Zo kunnen ze tijdens het werken nadenken over dingen die de ander goed doet.
- Geef na de les gelegenheid om elke leerling in zijn of haar groepje complimenten te laten geven aan de anderen. Vraag ook klassikaal hoe de leerlingen zich voelden wanneer ze een compliment gaven of ontvingen.

Extra: Wanneer het de leerlingen makkelijk afgaat om complimenten te geven in hun eigen groepje, deel dan de groepjes willekeurig in, zodat ze ook complimenten geven aan leerlingen die ze niet zo goed kennen.

Weet wat hij moet doen als je een geheim verklapt (8-10 jaar) – les sociale vaardigheden

Het is voor een leerkracht moeilijk om in te grijpen op het moment dat een leerling een geheim verklapt of net heeft verklapt. Daarom is het goed om hier (preventief) een les aan te wijden, waarin de volgende onderdelen aan bod kunnen komen:

- Het weten van het belang van het bewaren van geheimen.
- Het weten wat het verklappen van een geheim teweegbrengt bij de ander.
- Het verbeteren van het reflectievermogen, zodat ingezien wordt dat er sorry gezegd moet worden.
- Het weten wat je moet doen als je een geheim hebt verklapt (bijvoorbeeld het aanbieden van excuses).

Merkt het wanneer een ander zich gekwetst voelt (10-12 jaar) – filmpje en gesprek in groepjes

Werken aan het voorkomen van het kwetsen van anderen is belangrijk in een klas. Op de volgende manier kan aandacht aan dit onderwerp gegeven worden:

- Bekijk klassikaal een filmpje met als onderwerp het kwetsen van anderen en hoe je ziet of een persoon is gekwetst (maak bijvoorbeeld gebruik van klassesetv.nl / schooltv.nl).
- Deel de klas daarna in groepjes in en geef de opdracht om te bespreken wanneer jij je gekwetst zou voelen en waarom. De leerkracht kan hiervoor een casus bedenken en uitdelen. Ook is het belangrijk om te bespreken hoe je kunt voorkomen dat je de ander kwetst.
- Bespreek als laatste klassikaal de bevindingen.

Onderkent gevoelens van jaloezie (10-12 jaar) – filmpje en gesprek in groepjes

Werken aan het voorkomen van gevoelens van jaloezie is belangrijk in een klas. Op de volgende manier kan aandacht aan dit onderwerp gegeven worden:

- Bekijk klassikaal een filmpje met als onderwerp het hebben van gevoelens van jaloezie en hoe je ziet of een persoon jaloeers is, of geef klassikaal een introductie op het onderwerp.
- Deel de klas daarna in groepjes in en geef de opdracht om te bespreken wanneer jij je jaloeers voelt en waarom. De leerkracht kan hiervoor een casus bedenken en uitdelen. Geef daarnaast ook de opdracht om oplossingen te bedenken voor de gevoelens van jaloezie.
- Bespreek als laatste klassikaal de bevindingen.

Verwijzing naar spellen/prentenboeken

Bedenk: *Hoe kan ik materialen inzetten om te werken aan de leerdoelen?*

Het inzetten van spellen/prentenboeken kan een effectieve bijdrage leveren bij het werken aan inlevingsvermogen binnen het sluiten en onderhouden van vriendschappen. Hieronder volgt een suggestie. Gebruik dit ter inspiratie en kijk wat er op jouw school aanwezig is.

Prentenboek 'Een cadeau voor Bino' / Marcel van Driel / geschikt voor: onderbouw

Bino en zijn pinguïnvrienden brengen aardig doen in praktijk: ze herkennen emoties bij elkaar én doen wat ze kunnen om elkaar te helpen: ze delen het speelgoed dat ze net zelf hebben gekregen meteen weer met een ander. En dat levert grappige situaties op!

In dit boek staat het thema 'aardig doen' centraal. Hiervoor moet je belangstelling tonen voor de ander. Dit sluit aan bij de doelen van inlevingsvermogen en het sluiten en onderhouden van vriendschappen. Achterin het boek staan verwerkingsopdrachten.

Spel 'EQ-Babbelspel' / uitgeverij: Baert / aantal spelers: 2-8 / geschikt voor: midden- en bovenbouw / duur: 30 minuten.

In het spel staat de emotionele intelligentie centraal. De spelers leren elkaar en zichzelf beter kennen door vragen te beantwoorden in zes verschillende categorieën (empathie, communicatie, ik en de anderen, omgaan met stress, zelfbeeld en omgaan met emotie).

Binnen de ontwikkeltaak sluiten en onderhouden van vriendschappen is het belangrijk om je in te kunnen leven in de ander. Hiervoor moet je emoties leren kennen en herkennen bij de ander. Het EQ babbelspel is een laagdrempelige manier om dit te leren. Als leerkracht kun je doorvragen op de antwoorden die de leerlingen geven en er een groepsgesprek/discussie van maken, maar je kunt het de leerlingen ook zelfstandig laten spelen.

Er zijn meer spellen en prentenboeken die erg geschikt zijn voor het oefenen van de leerdoelen. Kijk voor een volledig overzicht in ParnasSys onder informatief, onder het kopje 'Sova-methoden/materialen/prentenboeken'. Per spel is aangegeven welke doelgroep het spel voor is bedoeld en aan welke ZIEN! vaardigheden je met het spel kunt werken.

Achtergrondinformatie

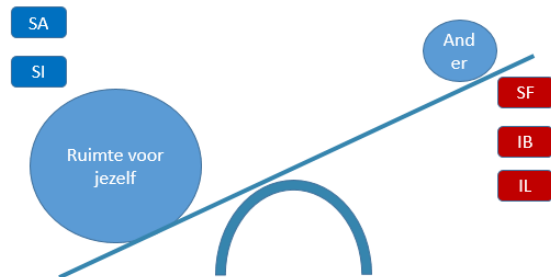
Deze handelingssuggestie gaat om inlevingsvermogen binnen het sluiten en onderhouden van vriendschappen.

Het kind dat deze vaardigheid beheerst, is in staat om zich te verplaatsen in de ander en kan zijn gevoelens daarop afstemmen. Het kind kan in gedachten in de huid van een ander kruipen. Het kind is zich bewust van de gevoelens en emoties van anderen en begrijpt deze.

Het sluiten van vriendschappen gaat kinderen die beschikken over inlevingsvermogen doorgaans gemakkelijk af. Soms beschikken kinderen in potentie best over inlevingsvermogen, maar tonen dit onvoldoende in contacten met medeleerlingen. Dit kan bijvoorbeeld veroorzaakt worden door een gebrekkige impulsbeheersing of een gebrek aan sociale flexibiliteit, wat zich uit in antisociaal of agressief gedrag. Ook angstige kinderen kunnen zich uit zelfbescherming afsluiten voor de omgeving en geen inlevingsvermogen tonen.

Relatie met andere ZIEN!-dimensies

Wanneer je als leerkracht weinig gedragingen ziet die een uiting zijn van inlevingsvermogen, is het relevant om te kijken naar de andere twee vaardigheden waarmee een kind ruimte geeft aan anderen. Zijn inlevingsvermogen én impulsbeheersing én sociale flexibiliteit laag? En scoort het kind op de ruimtenemende vaardigheden hoog? Maak dan een afweging aan welke ruimtegevende vaardigheid je als eerste gaat werken.

Kinderen met weinig inlevingsvermogen zijn vaak veel minder goed aanspreekbaar op hun gedrag. Ze kunnen je bij wijze van spreken verongelijkt aankijken wanneer je hun gedrag bestraft. Als gevolg van het beperkt zich kunnen verplaatsen in de ander begrijpen ze sociale situaties niet zo goed. Niet zelden is er ook sprake van een achterlopende ontwikkeling. Herken je het kind niet in bovenstaande typering, dan moet je het waarschijnlijk vooral ondersteunen in het werken aan impulsbeheersing. Emotioneel is de leerling mogelijk nog jong.

Bronnen

Broer, N.A., Haverhals, B., & Bruin, H.L. de (2012). *Verantwoording pedagogisch expertsysteem ZIEN! Voor het primair onderwijs!* Gouda: Driestar educatief.